

Obitelj i komunizam

ZA marksiste nema obitelj nikakva transcendentnog značenja. Ona je prosta prirodna uredba, koja ima služiti interese pojedinaca. Stoga obitelj, kakva sada opstoji — marksisti je nazivlju »buržujskom« — treba uništiti. Taj izraz »uništenja obitelji« doveo je već do mnogoga nesporazumka. Marksiste su doista često optuživali, da propovijedaju potpuno uništenje same obiteljske uredbе. Ta je optužba netočna. Oni su u svojoj socijalističkoj državi također za obitelj. Samo što oni žele obitelj posve preurediti.

To dokazuje sovjetska Rusija, gdje su principi nove, socijalističke obitelji po prviput provedeni u praksi.

I.

Rusko carstvo — to prvo pokusno polje marksizma — imalo je sve do sredine prošloga stoljeća patrijarhalnu vladu, koja se upirala na vjeru. Crkva nije bila odijeljena od države. Pravoslavna crkva, kao jedina državna vjera, određivala je i posvećivala sabobračaj između građana i raznih socijalnih klasa te uopće pravni karakter privatnog i javnog života. Tako Rusija nije ni znala za civilnu ženidbu sve do listopadske revolucije. Jedino crkveno sklopljen brak bio je zakonit. Razne vjere sklapale su brak svaka po svom obredu.

Vođenje matica krštenih i umrlih te bračne parnice bile su također u crkvenim rukama. Uostalom i sama je obitelj počivala na vjeri.

Carski zakonik davao je roditeljima veliku vlast nad djecom. Za nepravoslavne vrijedila su ona ženidbena i obiteljska prava, što su ih određivali običaji i odredbe dotične vjere. Radi velike razlike u vjeri raznih naroda u golemom carstvu bili su dakako i ženidbeni i obiteljski običaji nepravoslavnih podanika vrlo zamršeni. Štoviše, s obzirom na obiteljska prava nije ni među samim pravoslavnima bilo jedinstva. Stanovnici bili su većinom seljaci. A njihov život, osobito s obzirom na očinsku vlast, skrbništvo, nasljedstvo, položaj žene i t. d., nije određen nikakvim općim zakonima, nego njihovim vlastitim predajama.

Revolucija od god. 1905. bila je rezultat povijesnog razvitka. U predvečerje toga preokreta osjećao se u Rusiji sve veći nesklad između pisanog zakona, t. j. prava, što je službeno vrijedilo u carstvu, i stvarnih prilika. Službeno je pravo daleko zaostalo za

historijskim razvitkom života, pa nije više odgovaralo prilikama. Više klase izgubiše posve svoj patrijarhalni značaj. Posvjetovnjачena škola uzdrmla je religiozne temelje ljudske egzistencije. Crkva je izgubila najveći dio svog utjecaja, osobito među inteligencijom. Sličan je bio udes i velikoga broja starih zakona. Na papiru su još uvijek vrijedili, ali obdržavao ih nije nitko.

Patrijarhalni način života održao se više manje među nižim klasama: kod seljaka, malogradana, i među šarenim stanovništvom pograničnih krajeva. Proces raspadanja i »kidanja okova« pojavljivao se u ozbiljnim trzavicama. Novi, kapitalistički oblici gospodarstva uništise malo pomalo stare temelje tradicijskoga života mase, a s njim skupa i staro uobičajeno pravo... Pred revoluciju postojala je među službenim zakonima i stvarnim životom naroda čudna neskladnost i napetost.

II.

Revolucija od god. 1917. osvježila je takoreći tlo za stvaranje novog ruskog zakonodavstva. Privremena vlada (Lvof-Kerensky) namjeravala je provesti cijeli niz preuredbi, ali za ostvarenje nije bilo vremena. Ti nacrti imali su potpunoma izmijeniti rusko pravo i prilagoditi ga zakonodavstvu zapadne Evrope. Listopadska revolucija srušivši privremenu vladu ipak nije bacila njezinih planova, da se prilagodi Zapadu. Naprotiv! Boljševički program sadržavao je sve važnije lozinke zapadnog radikalizma. Boljševici se upeše da ih provedu potpuno i brzo u znaku rušenja sviju starih gospodarskih i društvenih osnovica za državnu egzistenciju te u ime socijalizma. Rusko je pravo imalo otada također donijeti to obilježje i postati uzorom socijalističkog prava, što se temelji na novom evropskom humanizmu.

Tako je došla do vrijednosti općenita komunistička teza: ukinuće dosadašnjeg oblika obitelji.

Boljševici se ipak ne dadoše direktno na ostvarenje te teze. Jedan razlog bio je i taj, što su se bojali, da bi ukinuće ženidbe preplašilo narod i bacilo ga u naručaj svećenstva, kojemu bi tim porastao ugled u Rusiji, u kojoj je za carstva bila samo vjerska ženidba priznata zakonom.

Baš ta opreznost prinudila je komuniste, da nadu nov način, koji bi naoko štiti nepovrijeđenu ustanovu braka, a ujedno se za razliku od većine sadašnjih zakona uopće malo brinuo za oblike i zakonske uvjete civilne ženidbe.

III.

Prva zadaća boljševičkih vlastodržaca bila je: obiteljsko pravo pretvoriti u potpuno laičko pravo. Po članu 13. Ustava od 1918. i prema dekretu Sovnarkoma od 23. siječnja 1918. Crkva je rastavljena od države. Taj je dekret svojim čl. 8. postavio opće načelo: »Sve matice građanskoga značenja imaju voditi

civilne vlasti, t. j. ured za matice ženidbe i rođenja.« Samo civilna ženidba, t. j. ona, koju su proveli u matice državni činovnici, može dati bračnim parovima ženidbena prava i nalagati im dužnosti (Skup zakona, 1918., br. 76—77). Crkvena ženidba naprotiv ne rađa ni pravima ni dužnostima, osim ako je ubilježena kod državnih vlasti.

U jednom govoru na sovjetskom kongresu izrazio se Kour-sky, narodni povjerenik za pravdu, ovako:

»Godine 1918. namjeravali smo pošto poto provesti rastavu crkve od države. Radi toga morali smo nastojati da ukinemo crkvenu ženidbu kao jedini izvor obiteljskih prava i dužnosti.«

Iako protivni crkvenoj ženidbi nisu zakoni od 1918. priklanjali nikakve pažnje ženidbenim formalnostima, što ih je propisivala država. Ti su zakoni doista išli za tim, da istovjetuju fizičku vezu između muža i žene sa zakonitom građanskom ženidbom. Stoga se oni i ne obaziru (kao n. pr. rimsko pravo) na razliku između zakonitog i nezakonitoga braka, već gledaju samo na stvarno porijetlo pojedinca. Tako djeca, kojih roditelji nisu vezani ženidbenom vezom, imaju ista prava kao i djeca roditelja, koji su svoju ženidbu dali unijeti u matice. Ako je tko zapisan u maticu kao otac djetetov, tad se i smatra pred zakonom ocem, dok ne dokaže protivno. Za majku vrijedi isto (čl. 13). Ali udata žena, koja je svoju udaju propisno dala unijeti u matice, ima također pravo tražiti priznanje stvarnog očinstva svog djeteta. Iz toga se vidi, da djeca sovjetske obitelji mogu imati za oca i drugu osobu, a nesamo onu, koja je unesena u matice s majkom kao njezin muž. Taj se stvarni otac ima brinuti za izdatke, što ih zahtijeva majčino stanje, a iza rođenja mora uzdržavati dijete. Pače sud može na to uzdržavanje prisiliti i više osoba, osobito ako im se dokaže, da su u vrijeme djetetova začeca imali odnošaja s majkom (čl. 144).

Bilježenje u matice ima prema tomu malo ili gotovo nikakve važnosti. Premda država priznaje i štiti bračni oblik spolnoga života, ipak je sama ustanova ženidbe u opasnosti, da izgubi svaki smisao, kako pokazuje današnja sovjetska Rusija. Čini se, da ljudi već nemaju ni pojma o vrijednosti zajedništva, što ga stvara obitelj.

IV.

Političko i socijalno uređenje Rusije daje (ili pravije dosada je davalo) vrlo malo vrijednosti izoliranim pojedincima. Ali što se tiče obitelji kao kolektivne jedinice takoreći privatnoga reda, ispovijeda sovjetsko obiteljsko i ženidbeno pravo č u d n i i n d i v i d u a l i z a m, koji je zapravo protivuobiteljski, jer hoće da uništi obitelj kao izvor svakoga privatnoga prava. Taj se individualizam jasno pokazuje u zakonu o rastavi braka (1918.), koji štiti lična prava muža i žene, a ne brine se ni najmanje, da sačuva prava obitelji. Dosta je, da jedna stranka zatraži rastavu, i brak

će se razriješiti. Za to ne treba nikakvih formalnosti. Zakon ne zahtijeva pače ni toga, da se rastava pismeno ovjерови. Ako su obje stranke složne, nije potrebno ići ni k sucu. Dosta je dati izjavu kod državnoga matičara, koji ima vlast da prema potrebi izriče i sudske odluke. Po sovjetskom zakonu žena ima posve jednaka prava kao i muž. O kakvoj »glavi obitelji« nemaju oni ni pojma. Ženidba ne stvara ni zajednice dobara. Ako je jedna stranka siromašna, mora je druga uzdržavati. To vrijedi kako za muža tako i za ženu. Roditelji ne mogu vršiti u korist svoje djece prava, što im pripadaju po naravnom zakonu. Sud može zabraniti izvršavanje tih prava, ako mu se čini, da ih roditelji vrše zlo. Roditelji nemaju nikakva prava na imetak svoje djece niti djeca na dobra svojih roditelja.

V.

Zakonodavstvo od 1918. uzdrmao je obiteljskim životom, u kojem se započeo proces raspadanja. Za prvih godina boljševičke vlade urodili su ti zakoni strahovitim plodovima, osobito na selu. Može se reći, da je novi duh pretjeranog individualizma, koji prožimlje sovjetske zakone o braku i obitelji, prevrnuo i uništio ženidbeni i obiteljski život, što je dotada bio manje više tradicionalan. Broj bračnih rastava, parnica za priznanje očinstva, parnica između bračnih drugova, između djece i roditelja porastao je do nepreglednih brojki.

God. 1925. izradilo je Povjerenstvo za pravdu nacrt za novi Ženidbeni Zakonik. Taj je nacrt proučavao kroz god. 1925-26. veliki broj mjesnih i pokrajinskih sovjeta. Poput zakona od god. 1918. imao je i taj novi zakonski nacrt obilježje vrlo radikalnog protivuobiteljskog individualizma pa je izazvao među seljaštvom dosta živ otpor, koji je došao i do službenog izražaja osobito na XII. Kongresu sovjeta cijele države (u listopadu 1925.). Neki seljački poslanici pače i neki članovi komunističke stranke, branili su na Kongresu obitelj sa stanovišta socijalnog dobra.

Vode i branitelji novoga zakona morali su napokon popustiti. To se popuštanje opaža već u prvom članku Zakona o ženidbi i obitelji od god. 1926., koji vrijedi i danas. Po tom članku ima bilježenje ženidbi u matice dvostruku svrhu: služiti javnom i socijalnom dobru, a u isto vrijeme olakšati ženidbenim drugovima i djeci obranu vlastitih osobnih prava i dobara. Ali princip socijalnog dobra, što je povezan s obitelji, ipak nije u novom zakonu posve priznat. Novost je kod toga zakona, što nastoji stvoriti uz ubilježenu ženidbu još jednu novu kategoriju: f a k t i č n u ž e n i d b u. Ta se kategorija ipak razlikuje od slučajne veze između ljudi i žena. Ona se stvara skupom nekih indicija, od kojih su glavni: skupno stanovanje, međusobno pomaćanje, zajedničko kućanstvo i odgoja djece. Osobe, koje žive u f a k t i č n o j ženidbi mogu tu ženidbu svaki čas promijeniti u propisnu. Dosta je, da se dadu upisati u matice. Ta nova sovjetska

institucija podsjeća na američki *common law marriage* s tom razlikom, da je nova vrsta sovjetske ženidbe razrješiva. Što više, veze se u toj novoj sovjetskoj ženidbi prekidaju ne samo privolom ženidbenih drugova (ili ako rastavu zatraži jedno od njih), nego i onda, ako prestanu zajedno stanovati.

Novi Zakonik razlikuje se donekle od staroga u stvarima, što se tiču prava ženidbenih drugova na njihova dobra, dokaze ženidbe i t. d. Ali općenito govoreći taj zakon nosi iste individualističke oznake kao i zakon od 1918. O rastavi braka, o očinskoj vlasti, o pravima supruga govore i jedan i drugi posve jednako. Istotako novi zakon nije će očinsku vlast te potvrđuje načelo apsolutne jednakosti muža i žene kao i stari.

Kako da se slože ova individualistička nastojanja sa idealom komunističke stranke u Rusiji i s kolektivističkim duhom, što tamo vlada?

Istina, komunističko zakonodavstvo ide za tim, da oslobodi pojedinca od snažnih obiteljskih veza. Ali to nije njihov zadnji cilj. Komunizam želi i potpomaže to »oslobodenje od jarma« obitelji, jer je obitelj u svojem današnjem obliku jedan klin, što se zabio između pojedinca i skupine kao neovisna i autonomna stanica. Sovjetsko zakonodavstvo želi dakle da ukloni taj klin ili barem da ga savije, kako bi ga lakše prebilo.

VI.

Novi oblik obiteljskog života određuju u praktičnom životu u S. S. S. R. dvije činjenice:

1. U sovjetskoj je Rusiji rad ženâ sve običniji. Vlada i komunistička stranka potiču žene, da zađu u sve grane gospodarskog i socijalnog života. U sovjetskim tvornicama radi danas gotovo deset milijuna žena. Njima su sve službe pristupačne, a one se opet tim marljivo koriste.

Da bi im se omogućio ovaj rad izvan kuće, učinjeno je sve, kako bi ih se oslobodilo od »kućnog ropstva«. Zabavišta, javne kuhinje, klubovi grade se u sve većem broju. Radi toga raste u S. S. S. R. neprestano broj obitelji, gdje otac i majka po cijeli dan rade izvan kuće, a djeca su povjerena javnim ustanovama.

2. Sovjetska odgojna načela nužno mijenjaju obiteljski život, jer stvaraju nove odnose između djece i roditelja.

Da napomenemo u glavnim crtama neke važnije od njih:

a) Komunističko se dijete mora osjećati neovisno od svega natprirodnoga. Komunisti živi samo na zemlji, ne očekujući drugoga života nakon smrti, te je prije svega gospodar i stvaralac svoga zemaljskog života.

b) Komunistički je svijet savršen. Stoga nema smisla čuvati djecu od općenja s odraslim osobama. Naprotiv budući sovjetski građani treba da vide od malih nogu život, kakav jest, i da u njemu sudjeluju. Svrha je socijalističke odgoje odgojiti »b o r c e

za socijalizam«. Od svog ranog djetinjstva djeca se smatraju istaknutim članovima komunističkog društva.

c) Nova sovjetska pedagogija ne dopušta nikakve odgoje, koju bi vršili samo roditelji. Odgoja djeteta ima se vršiti odmah od početka po državnim uputama. Država ima pravo nadzora i u samo krilo obitelji. Tako idealni komunistički autoritet ima da postepeno zamijeni roditeljski.

Lako se iz toga vidi, kako ta načela preokreću odnose između roditelja i djece. Komunistička je država osnovala mnoštvo posebnih organizacija za djecu i mladež, koje aktivno sudjeluju u političkom, socijalnom i ekonomskom životu zemlje. Roditelji su opet upisani u druge organizacije, koje idu za istim ciljem. Tako roditelji i djeca postaju radni »drugovi« i organizacijski »kolege«. članovi jedne jedine komunističke obitelji. Često puta djeca, koju je obično lakše predobiti za komunizam, postaju apostoli komunizma kod svojih roditelja i u obitelji. Na taj su način djeca u mnogim slučajevima sklonula roditelje, da uklone iz kuće svete slike i da ne polaze crkve. Za primjer evo jedne takve komunističke uzor-obitelji!

I otac i majka članovi su komunističke organizacije. Oboje su radnici, a uz to imaju i mnoge dužnosti, što im ih nameće organizacija. Dijete je od svoje šeste ili sedme godine »crveni pionir«. Odgojeno je izvan obitelji. Kao »pionir« izvan vremena za učenje sudjeluje u raznim socijalnim manifestacijama. Članovi se obitelji vide rijetko, možda jednom na tjedan. Ali po zakonu obitelj postoji. To je obitelj drugova različitih godina i spolova. Vrhovna veza, što ih spaja, jest komunistički ideal. Nastanu li nesuglasice radi temperamenta ili ideologije, obitelj se brzo raspada.

Ipak bi tvrdnja, da je komunizam posve uništio obitelj, bila pretjerana. On ju je samo silno promijenio i udaljio od ideala kršćanske obitelji.

VII.

Neosporiva je činjenica, da S. S. S. R. doživljuje u zadnje vrijeme veliku evoluciju. Ta se evolucija odnosi navlastito na problem odnosa između pojedinca i skupine. Čini se prema tome, da će problem komunističke obitelji proživjeti još mnoge promjene.

U listopadu 1934. počeo je organ Saveza Komunističke mladeži »Komsomolskaja Pravda« iznositi anketu: »Mora li mladi komunisti ili mlada komunistica osnovati obitelj?«

Veliko mnoštvo pisama, što ih je primilo uredništvo toga lista, odiše očevitom težnjom mladih komunisti, da osnuju domaće ognjište i žive obiteljskim životom. 18. listopada objelodanila je »Komsomolskaja Pravda« pismo predsjednika Saveza borbinih bezbožnika g. Jaroslavskog, koji je stari boljševik i čije riječi imaju veliku vrijednost u S. S. S. R.

»Na pitanje: mora li mladi komunista osnovati obitelj,« piše Jaroslavski, »nemoguće je odgovoriti negativno. Drukčije bismo morali propovijedati mladim komunistima celibat, a onda bi Komsomolci postali nekom sektom, a ne organizacijom masa. To ipak ne znači, da mi preporučujemo prerane ženidbe. Osnivanje obitelji u modernom društvu u S. S. S. R. jest čin, koji donosi velikih odgovornosti. Premnoge prolazne veze stvaraju neki neodgovorni mentalitet, kojega su žrtve žene. Još se često čuju fraze: »Ako je hoću, ljubim je, ako je ne ljubim — ostavim je!« ili »Ja sam slobodan da raspolazem sa svojim srcem, kako mi se hoće!« ili »Život nam je dan, da ga se naužijemo«. Ali ozbiljni posmatrači komsomolskoga života mogu potvrditi činjenicu, da taj način mišljenja, koji je bio tipičan za prve godine proleTERSKE diktature, od godine do godine sve više uzmiče mnogo dubljem i savjesnijem osjećaju odgovornosti prema ženidbi i obitelji.«

G. Jaroslavski dodaje, da »normalna organizacija privatnog života vrlo mnogo određuje produktivnost socijalnog rada.«

Ipak je još teško odrediti, koliko će ta nova struja promijeniti osnovne komunističke nazore o bitelji. Činjenica je samo to, da komunizam doživljuje u tom pravcu važne promjene.

N. Klépinine.